

Finns det någon framtid för svenska dramatiker?

Rikard Hoogland på jakt efter den svenska dramatikers villkor

Är det synd om svenska dramatiker? Vi är många som orerar om vikten av att spela svensk dramatik, vikten av att teatrar aktivt arbetar för att få fram debutanter. Tittar man på vad teatrar spelar så hittar man mycket svensk dramatik, men samtidigt har man ingen känsla av att dramatiken står i centrum. Det är inget självklart för unga begåvningar att vända sig till scenteatern. Man knåpar på den stora romanen, drömmer om det epokgörande filmmanuset, skriver dikter eller musiktexter.

Jag tror att det handlar om två saker, dels att det är oerhört svårt att debutera som dramatiker. Blir man väl antagen dröjer det oftast en lång tid innan pjäsen kommer upp på scenen. Teatern står just nu inte centrum, när var teatern riktigt omskakande, när diskuterade alla en nyskriven svensk pjäs? Man får nog gå tio år tillbaka i tiden då Lars Norén hade börjat sitt gigantiska genombrott som dramatiker, när Staffan Göthe skrev *En uppstoppad hund* och Magnus Nilsson slog igenom med *Guds djärvaste ängel*. Men teatrar förstod då inte situationen och öppnade inte sina portar för hungrande debutanter.

Ett ytterligare problem är att det är mycket sällan som nyskriven dramatik får en andra chans, det blir en uppsättning som ofta är mycket hovsamt gjord. Kutym är att man vid ett uruppförande ska respektera den dramatiska texten, resultatet blir att texten då inte får möta regissörens konstnärliga temperament.

Ett undantag var Åsa Kalmérs uppsättning av Ann Jäderlunds *Salome*.

Barnteater

Barn- och ungdomsteatern var ett område där dramatiken utvecklades. Men nu spelas det ytterst lite nyskriven svensk dramatik för barn, man väljer hellre att dramatisera populära barnböcker med kända gestalter. Jag träffar teaterförläggaren Ulla Orre, Drakens teaterförlag som har ett imponerande "stall" med namn som Lars Norén, Marianne Goldman, Jonas Gardell, Thomas Tidholm, Margareta Garpe, Lars Forssell, Niklas Rådström, Gunilla Boëthius. Hon har märkt en minskad efterfrågan på barnpjäser, framförallt från institutionsteatrar, hos de kvarvarande fria grupperna finns det fortfarande ett intresse men sämre ekonomi. Resultatet har blivit flera uruppföranden i Danmark, danskarna satsar gärna på svensk dramatik och de vågar betydligt mera, utan att ha bättre ekonomi. Efterfrågan på förlagets dramatiker kommer från hela Norden inklusive Island och Färöarna, där man spelar och följer svensk dramatik med stort intresse.

Ulla Orre har sin bakgrund på Dramatens dramaturgiat och bibliotek, hon ägnar sig nu på heltid åt att vara teaterförläggare och betonar att hon inte har jagat sina dramatiker utan de har vänt sig till henne.

Hon ser som förläggare det inte som sin uppgift att få fram nya dramatiker. Hon vill begränsa sig till cirka femton svenska dramatiker (på sikt även ett litet antal utländska dramatiker, men hon "måste känna för alla pjäserna"). Hon har täta kontakter med sina dramatiker och försöker hålla dem informerade om hur hon arbetar med deras pjäser.

Fega

Hon tycker att teatrar är fega som inte vågar satsa på oprövade kort. Hon anser att hon som förläggare helt enkelt inte har råd att arbeta med helt oetablerade dramatiker, hon får ju först betalt när hon har lyckats sälja en av pjäserna. Däremot brukar hon gärna ge råd om hur man går tillväga, tillsammans med Dramatikerförbundet var hon med vid en träff med rubriken "bli din egen förläggare". Av hennes dramatiker finns det dock ett par som är lite mindre etablerade, den blandningen vill hon ha kvar. En pjäs som hon upplevde som "ung och spännande" beslutade hon att göra en riktig drive på. Hon skickade ut pjäsen med en kort resumé till ett stort antal teatrar och ringde efter ett par månader för att höra vad de tyckte, det visade sig att den i de flesta fall ännu var oläst.

– Då ska man inte låta irriterad, för då kan den komma oläst i retur.

Hon tycker att teatrar har ett an-

svar att svara på inskickade manus på ett seriöst sätt och inte bara returnera dem utan kommentar. Annars kan hon inte förklara för dramatikern varför teatrar inte vill spela pjäsen. Hon har försökt erbjuda teatrar ute i landet urpremiär på etablerade dramatiker. Men de vill hellre att pjäsen först har premiär i Stockholm och då helst på Dramaten. Så centraliserat är tydligen vårt teaterliv.

Colombine

En annan representant för en ny, aktivare förläggarrättighet är Berit Gullberg och hennes teaterförlag Colombine. Även hon kom ursprungligen från Dramaten där hon var en mycket välkänd presschef. Hon provade på förläggaryrket på Bonniers teaterförlag men gick tillbaka till Dramaten. Efter att ha varit tillbaka på Dramaten en period valde hon att sluta för att få mer tid att skriva. Men det var flera som då bad att hon skulle bli deras förläggare. Hennes katalog skiljer sig från Drakens, hon arbetar med betydligt fler dramatiker och har även utländska dramatiker. Hon talar varmt om norska och danska dramatiker som överhuvudtaget inte blir spelade i Sverige och hon har nyligen börjat som Sverigerepresentant för Suhrkamps teaterförlag.

Hon talar om vikten av att veta de

respektive teatrarnas behov, känna till deras dramaturgiat och respektive dramaturgs intressen. Annars skulle hon kunna dränka teatrar i pjäser. Även hon har märkt av det minskande intresset för barndramatik, hon tycker att det är oerhört allvarligt eftersom hon anser att barnteatern "är en källa för bildning". Hon tycker att många unga dramatiker saknar en dramaturg, svenska teaterförläggare är enligt henne till skillnad från tyska inte dramaturger. Men hon försöker ge en del konkreta råd när hon har läst en ny pjäs. Men en pjäs blir inte automatiskt bättre för att den får en förläggare. Hon tror mycket på sina unga dramatiker Mattias Andersson, Malin Lagerlöf, Bengt Ohlsson och Mia Törnqvist. Hon anser att det krävs ett gemensamt tålamod från dramatiker och förläggare, det är inte säkert att man lyckas placera den första pjäsen.

För ett par år sen anordnade Colombine, med stöd av Kulturarbetsförmedlingen, en dramatikerverkstad med Lars Andersson, Björn Runge och Inger Alfvén. De tre anser sig ha lärt sig mycket på att få se sina pjäser provade på scen.

Många äro kallade

Sveriges Dramatikerförbund organiserar dramatiker, som inträdeskrav har man att den sökande ska ha haft tre professionella produktioner bakom sig. Många

tycks vara kallade att kalla sig dramatiker, man har nu 520 medlemmar, 1990 hade man "bara" 300. Explosionen beror framförallt på att gruppen manusförfattare har ökat starkt, alltså männen och kvinnorna bakom produkter som Rederiet och Tre kronor. Man vill ha hjälp med upphovsrättsfrågor, tvister om idéstöder och kunna stödja sig på avtalen inom dramatikerområdet. Förbundets ordförande Ture Rangström berättar att det för några år sen var på gång att startas ett speciellt manusförfattarförbund, men att det rann ut i sanden och de blev istället medlemmar i Dramatikerförbundet. Han kan berätta att 1939 diskuterade man om dramatiker som skrev för film och radio skulle ha rätt att bli medlemmar i förbundet.

Dramatikerförbundet har flyttat till egna lokaler efter samexistens med Författarförbundet, man har hamnat på historisk mark i Blå Tornet tre våningar under Strindbergs sista lägenhet. Vi sitter vid ett pompöst sammanträdesbord med avancerad belysning, det visar sig att man har arvt lokalerna efter elektrikerförbundet.

Ture Rangström konstaterar att det är få om ens någon dramatiker som enbart skriver dramatik, det är ett mångsysslade släkte. Många är regissörer eller skådespelare. Det är kanske svårt att tänka sig över 500 dramatiker i Sverige, även ifall många av dem är översättare eller manusförfattare. Men tittar man i medlemsförteckningen hittar man flera som har varit aktiva dramatiker men som inte längre spelas eller ens skriver. Det verkar som ifall man en gång har blivit medlem i förbundet så stannar man kvar, kanske är det tjuvigt att kalla sig dramatiker? Att dramatiker är en förbisedd skara skvallrar Kulturutredningen om, där nämns överhuvudtaget inte ordet dramatiker.

Ture tror att den vanligaste debutscenen fortfarande är Radioteatern och att den är mycket lämplig eftersom "man inte gör sig så illa" ifall man inte får positiv kritik. Flera nya medlemmar har faktiskt gjort sin debut i P3:s Skriv så spelar vi.

När man gjorde en enkät till medlemmarna fick de rangordna vad de

*Jag inbillar mig att det är väsentligt att vår tids språk
och tankar strömmar genom teaterrummen.*

*Då hamnar även klassikertolkningar och
utländsk dramatik i ett livgivande korsdrag.*

*Annars finns det en risk att teatern marginaliseras,
att den blir ett dammigt nationalmuseum.*

tyckte var viktigast att förbundet ägnade sig åt. De tre viktigaste områdena visade sig vara bra avtal, upphovsrätt och fortbildning. Ture tror inte att det bara är unga dramatiker som behöver utbildning i hantverket, de flesta har det behovet. Man bevakar vad som händer på DI i utbildningsfrågorna och tror att deras aktivitet ledde till att man fick en professur i dramatik där.

Nu arbetar man med ett projekt att lägga upp en pjäsbank på data eller CD-rom. Svensk dramatik och översättningar ska förtecknas och kunna beställas, på exempelvis bibliotek.

En annan fråga som ligger Ture Rangström varmt om hjärtat är Intima Teatern vid Norra Bantorget, att Strindbergs gamla scen skulle få nytt liv som experimentscen för ny svensk dramatik. Nu lever scenen, som ägs av Grafiska fackförbundet, upp under den årliga Strindbergsfestivalen. Men att förlänga nyttjandet har visat sig svårt, det krävs ett kraftfullt initiativ. Inte minst är Kultur Stockholm rädda för att få ansvar för en till scen i Stockholm när man redan har fyra andra.

*

Det tycks mig som om det som saknas är initiativ för att få fram ny dramatik. Vi skulle behöva en workshopsverksamhet som O'Neillcentret i USA, där dramatiker, regissörer och skådespelare gemensamt och förutsättningslöst arbetar med texter. Men framförallt saknas en nyfikenhet från teatrarna, de väljer hellre säkra kort än letar efter nya dramatiker. Men är det viktigt att få fram nya dramatiker, eller är det bara en kulturpolitisk klyscha? Jag inbillar mig att det är väsentligt, att det är väsentligt att vår tids språk och tankar strömmar genom teaterrummen. Då hamnar även klassikertolkningar och utländsk dramatik i ett livgivande korsdrag. Annars finns det en risk att teatern marginaliseras, att den blir ett dammig nationalmuseum. ❖

Magnus Lindman:

Om ludd

Svensk dramatik? I ett land där litteraturen bärs upp av suddiga ahlinepigoner som mumlar baklänges i välputsade kulturprogram på TV? Där snuskande PENklubbister samlar billiga folkhemska poäng på självklarheter? I ett land där det under sextio år efter 1912, då kontinenten byggde på sin dramatiska kanon, inte fanns en endaste dramatiker? Ja, det är svårt.

Svensk dramatik? I ett land där mimare ska spela teater? Där skådespelare ska dansa? Där rescensenter dagligen har sin okunnighetstävling? Då blir det svårt.

Den svenska litteraturen är luddig. Det är ett antal koftor som skriver. Sentimentalt och pretentiöst och pubertalt. Och det blir det ingen dramatik av. Slår man upp en pjäs av exempelvis högvälborne Enquist slås man av just detta. Scenanvisningar som:

En celloton som sväller och sjunker. En flöjt. Havet. Eller: Pojken? Är han inte äldre än en pojke? Jo, det är han. En pojke, det är, det vet vi ju säkert, någon som är under tjugo år. Ser han inte äldre ut? Nej, han ser inte äldre ut. Eller: Vad är det vi känner inför bilden av läsningen vid kvällslampan? Misstro? Saknad? Avund? Främlingskap?

Ludd.

Svensk dramatik uppfylls av repliker som saknar skärpa och musik. Ett allmänt bubblande. Dramatik är inte människor som talar. Då är det prosa. Dramatik står musik och arkitektur närmare än litteratur. (Se upp för Forssell et consortes. Inte Frostensons poesi. Titta istället på Larsson. Han kan det där.) Mishima byggde bakifrån – det viktigaste var att ha en snygg curtain line. Sen gick allt som av sig självt.

En god teatertext är oerhört tvingande samtidigt som den ger exekutörerna oändlig frihet. Däri ligger paradoxen. Det tvingande finns i och mellan replikerna, inte i scenanvisningarna. Teatertexter är partitur. Jag vill inte höra skådespelarna prata på pappret, jag vill höra dem på scenen. Ofta pratas det på manussidorna så man blir lomhörd. På scenen blir skådespelarna stumma.

När jag nu under våren tagit del av en del nyskriven svensk dramatik av yngre snitt ser jag spår av detta arv. Prat, prat, prat. De nya dramatikerna gillar det småabsurda och hamnar ofta i en oviss framtid på en oviss plats och går under i beckettliader och oriktad satir och ironi. Jag såg tre nyskrivna svenska kortpjäser efter varandra som var till förväxling lika: lagom absurda men ändå helt begripliga så ingen ska behöva bli riktigt orolig och med en liten coup de théâtre på slutet. Det "svenska" utforskas, där är IKEA, här är socialtjänsten, där står en parkeringsvakt. Bakom allt detta kan man ibland ana en intressant röst, men vad man vill förblir höljt i dunkel. Blir ludd.

Men det finns de som kan här i landet också. Studera dem istället för att jagas av konventionsspöket. Man vill ju så gärna förväna och toka till det. Tyvärr är det enda som händer att det blir teaterkonventionellt och förutsägbart. Det är som med skådespelare – försök inte så mycket! stå still! vifta inte med händerna hela tiden! Annars blir det bara luddigt.

Svensk dramatik? Måste vi ha den? Det verkar mer som kulturpolitik än konst. Ett vakuum som ska fyllas. Ett dåligt samvete som ska dämpas. Kan inte vår tid skildras lika bra av tyska, holländska eller rätoromanska dramatiker? Jag vill inte ha pjäser av svenskar, kvinnor, män, homosexuella eller invandrare. Jag vill ha bra dramatik. Utmana formen. Utmana språket. Härmed ombedes IKEA ta fram skrivbordet Peo med plats för PC/Mac, skrivare, manushällare – samt ett oändligt antal skrivbordslådor att fylla. ❖

5 Teaterchefer om svensk dramatik

Dramaten

Varför är det viktigt för er teater att spela nyskriven svensk dramatik?

Dels därför att Dramatens uppdrag är att spela både klassikerna och nyskriven dramatik, men främst därför att en vital teater vill gestalta sin tid genom att spela ny dramatik.

Tycker du att ni spelar tillräckligt med nyskriven svensk dramatik?

Ja. Dramaten spelar alla nyskrivna svenska pjäser som vi anser vara värda att framföras hos oss.

Arbetar ni aktivt för att få fram debutanter? Och i så fall hur?

Ja, på många olika sätt. Vi beställer pjäser, vi uppmuntrar lovande manuskript som sänts in till oss, vi gör läsningar som skall vara till hjälp för författarna, vi är öppna för förslag och kontakter som kommer från många olika håll.

Innebär ny svensk dramatik lust eller plikt för dig?

För mig innebär det lust. Under min tid som chef för TV2-Teatern arbetade jag intensivt på att skapa en medveten och vital samtidsteater. Det innebar att det mesta av repertoaren var nyskriven svensk dramatik. Lusten och intresset har följt mig till Dramaten. Men här har jag också känt förpliktelsen att inte bara låta författarna debutera, utan också spela deras 2:a och 3:e pjäs, ja, att ge dem ett kontinuerligt förtroende från teatern. Det betyder att man måste vara starkt kvalitetsmedveten och noggrann när man väljer debutanter. För att aktivera sökandet efter debutanter inför vi från nästa spelår rubriken Årets debutant.

Vad är de största svårigheterna med att få fram och spela ny svensk dramatik?

Svårigheten är att se och förstå var den kvalitet finns som står sig över debuten och kan utvecklas i ett författarskap som gör författaren till dramatiker, att finna regissörer som vågar och kan ta sig an en författare i utveckling och som kan ge samtidsdramatiken en relevant form. Men svårigheten är inte minst att självförtroendet i svensk kultur fortsätter att vara svagt - även bland kritiker - vilket gör att man hellre vänder blicken mot utlandet för att finna begåvningar än upptäcker dem här hemma.

Lars Löfgren

Göteborgs Stadsteater

Varför är det viktigt för er teater att spela nyskriven svensk dramatik?

Vi vill gärna spela nyskriven svensk dramatik, dels för att stimulera kreativiteten hos nya svenska blivande dramatiker, dels för att ofta har dessa pjäser ett innehåll som tilltalar en ny och ung publik.

Tycker du att ni spelar tillräckligt med nyskriven svensk dramatik?

Vi spelar mycket nyskriven svensk dramatik men naturligtvis finns det alltid möjligheter till mer. För en stor institution som oss blir det ganska dyrt att göra många nyskrivna verk. Hur blir det inte då för en liten teater eller fri grupp? Alltså borde det finnas någon form av bidrag för mindre teatrar och grupper att kunna spela nyskriven svensk dramatik och också initiera författare att skriva dramatik.

Arbetar ni aktivt för att få fram debutanter? Och i så fall hur?

Vi arbetar mycket aktivt för att stimulera skrivandet. Vi tar kontakt med mer eller mindre etablerade dramatiker och inspirerar dem till att börja skriva dramatik just för oss. Vi har också satt igång en Readingverksamhet, där vi läser pjäser inför publik och där dramatikern kan finnas på plats.

Innebär ny svensk dramatik lust eller plikt för dig?

Ny svensk dramatik innebär en stor lust för mig och oss alla här på teatern. T ex har vi beställt ett nytt material av Magnus Dahlström, spelar en ny pjäs av Bengt Ohlsson, har påbörjat ett arbete där 2 kvinnor skall skriva en helt ny pjäs.

Vad är de största svårigheterna med att få fram och spela ny svensk dramatik?

Svårigheterna är inte att få fram ny svensk dramatik utan hur mycket pengar man är beredd att satsa. Det finns en stor risk för att en nyskriven pjäs inte drar så mycket publik och därmed går med förlust.

Ronny Danielsson

Folkteatern Göteborg

Varför är det viktigt för er teater att spela nyskriven svensk dramatik?

Det är en del av vår målsättning och således ganska självklart. Förhoppningsvis jobbar svenska författare bättre med inhemska "problem" och frågor.

Tycker du att ni spelar tillräckligt med nyskriven svensk dramatik?

Detta år har vi enbart spelat svensk dramatik, varav två pjäser direkt skrivna för ensemblen här. Totalt nio egna pro-

duktioner under året. Av ytterligare sex gästspel var fem svenska texter och ett irländskt musikprogram.

Arbetar ni aktivt för att få fram debutanter? Och i så fall hur?

Teatern har gjort det tidigare men inte aktivt just nu. Men vi blev uppmanade att nominera en svensk författarkandidat (debuterande) till kursen under Nordiska Teaterdagarna i Köpenhamn, Mattias Andersson – som kom med!

Innebär ny svensk dramatik lust eller plikt för dig?

Lust naturligtvis, men också angenäm plikt. Men mycket lustfyllt även för att svenska författare uppskattas så av publiken. Rika Barn Leka Bäst hade 99% beläggning (38000 besökare) och Juloratoriet 100% beläggning (17.000 besökare).

Vad är de största svårigheterna med att få fram och spela ny svensk dramatik?

Inte särskilt svårt då vi samarbetar med en lång rad svenska författare. Det blir dyrt med urpremiärer för en fattig teater (fast vi spelar in mycket krymper anslagen). Och teaterpubliken är inte alltid lika nyfiken på debutanten som tex den litterära publiken, som lättare tar sig an debuterande romanförfattare.

Gugge Sandström

PS

Nästa år spelar vi för ovanlighetens skull en utländsk pjäs.

Norrbottnesteatern

Varför är det viktigt för er teater att spela nyskriven svensk dramatik?

Det finns så många oberättade berättelser i hela landet. Det är ett ansvar och en konstnärlig stimulans som är mycket utvecklande för teatern och publiken och dess identitet.

Tycker du att ni spelar tillräckligt med nyskriven svensk dramatik?

JA, vi spelar övervägande nyskriven svensk/regional dramatik.

Arbetar ni aktivt för att få fram debutanter? Och i så fall hur?

Ja. Bedrivit dramatikerutbildning tillsammans med DI under de senaste två åren. Det är ett sätt, sen handlar det om

att ha dialog med skrivande människor hela tiden.

Innebär ny svensk dramatik lust eller plikt för dig?

LUST! och konstnärlig utveckling.

Vad är de största svårigheterna med att få fram och spela ny svensk dramatik?

Vet ej om det är svårigheter, det handlar mera om teaterns egen bekvämlighet, man måste vilja och tycka att det är viktigt och roligt, fast en svårighet är tiden och pengarna.

Rolf Degerlund

Stadsteatern Helsingborg

Nyskriven svensk dramatik speglar omvärlden ur lokalt perspektiv. Ökar möjligheten till igenkännande och debatt. Spelåret 1996/97 kommer Helsingborgs Stadsteater enbart att spela svenska texter, däribland två urpremiärer. Om det finns bra svensk dramatik, så ska den spelas; det kan teatern aldrig få nog av. Vi har den senaste tiden arbetat med dels författare direkt dels genom DI, för att få fram nya svenska texter och dramatiseringar och det har hittills fungerat bra. Bra dramatik innebär en lust att spela och självklart ökar lusten om denna bra dramatik även är svensk. Jag upplever fortfarande att många författare inte behärskar den sceniska dramatiken; deras verk kunde lika bra vara skrivna som noveller eller romaner!

Lars Svensson

Riksteatern

Stora ord och inga visor är det i Riksteaterchefen Magnus Bergquists brev, som inleder en presentation av höstrepertoaren. "Riksteatern vill gå i frontlinjen – placera teatern mitt i samhället och göra teatern till en angelägenhet för alla, gamla som unga – en teater som ger mod, kraft och framtidstro", heter det. Denna mission, att sprida teater över riket, ska i höst ske bland annat med hjälp av Shakespeares Stormen. Föreställningen regisseras av isländske Gudjón Pederesen. Prospero gestaltas av Thomas Roos och Miranda av Jarinja Thelestam Mark. Dessutom medverkar bl a Göthe Maxe, Stalle Ahrreman och Ulf Isenborg. Med föreställningen vänder man sig till en bred publik, gärna familjer med barn från tio år.

Bland höstens andra föreställningar märks Morgon och afton av Astrid Saalbach, en nyskriven dansk pjäs om människor i storstaden. Osynliga trädar binder samman människorna på scenen. Sju skådespelare medverkar, var och en i tre roller: Stefan Sauk, Sven Lundblad, Tova Magnusson Norling, P O Burell, Maria Selbing, Gun Arvidsson och Helene Parment.

Pappan och havet av Tove Jansson spelas i dramatisering och regi av Erik Pöysti med bland andra Birgitta Ulfsson, Iwar Wiklander och Kim Lantz i rollerna. Riksteatern spelar pjäsen, som inte är någon traditionell Muminpjäs, som familjeföreställning från tio år i ett samarbete med Folkteatern i Göteborg.

Ibsens Peer Gynt i regi av Ole Anders Tandberg, med Leif Andréé i titelrollen, har nypremiär på Strindbergfestivalen den 29 augusti.

Unga Riks fyller trettio år i höst och firar med flera nya premiärer. För barn mellan sex och åtta år spelas föreställningen På Sirius finns barn som bygger på dikter av Lorca. Regissör är Pia Forsgren. För mellanstadiet spelas Livingstones barn av Isa Schöier i Torbjörn Astners regi. Högstadiet bjuds på föreställningen Först föds man ju av danska Line Knutzon. Eva Molin regisserar denna pjäs om att "utan kärlek så dör man".

Shikasta spelar Ur mimers källa, en föreställning där ensemblen i två grupper berättar historier och skrönor från hela världen. Shikasta har samlat ihop berättelser om tjuvar och rackare, trolldom och demoner, om gudar och naturväsen. Leif Stinnerbom regisserar.